

Taşlıcalı Yahya'nın Yûsuf ve Zelîhâ Adlı Mesnevisinin British Museum Nüshası Üzerine¹

İsmail DÖNMEZ

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-0771-1724, smlmtl2001@gmail.com

Öz

Yusuf Suresi'nde kıssaların en güzeli olarak tavsif edilen Yusuf kıssası Müslüman ve gayrimüslim şair ve yazarların farklı coğrafyalarda manzum ve mensur birçok eserine konu olmuştur. Bu kıssayı işleyenlerden biri de 16. yy. klasik Türk şiirinin önemli şairlerinden Dukaginzade Taşlıcalı Yahya Bey'dir. Taşlıcalı Yahya, kıssayı *Yûsuf ve Zelîhâ* adlı mesnevisinde devrine göre sade bir dil ve akıcı bir üslup ile şiirleştirmiştir. Yerli ve yabancı kütüphanelerde yazma ve matbu onlarca nüshası bulunan bu mesneviyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri tarafımızca yapılmış, yayımlanmamış doktora tez çalışmasıdır. Makale, bu doktora tez çalışmasına kaynaklık eden Taşlıcalı Yahya Bey'in *Yûsuf ve Zelîhâsı*'nın British Museum nüshasının tanıtımı üzerinedir. Taşlıcalı Yahya Beyi'nin *Yûsuf ve Zelîhâsı* Osmanlı Türkçesi Dönemi'nin ürünü olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesinin yazım özelliklerini de taşıması bakımından dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Taşlıcalı Yahya Bey, Yûsuf ve Zelîhâ, British Museum Nüshası

On the British Museum Manuscript of Taşlıcalı Yahya's Masnavi *Yusuf and Zuleikha*

Abstract

The story of Prophet Joseph (Hz. Yusuf), described in Surah Yusuf as “the most beautiful of stories,” has served as inspiration for many Muslim and non-Muslim poets and authors, who have written numerous poetic and prose works about this narrative across various regions. This story was also elaborated upon by Dukaginzade Taşlıcalı Yahya Bey, one of the significant poets of 16th-century classical Turkish literature. Taşlıcalı Yahya poetically recounted this tale in his masnavi titled Yusuf and Zuleikha, which is part of his hamse (set of five poems), using a relatively plain language and fluent style suitable for his period. Many studies have been conducted on this masnavi, which exists in dozens of manuscript and printed copies found in both local and international libraries. One of these studies is an unpublished doctoral thesis conducted by us. This article focuses on the introduction and analysis of the British Museum manuscript of *Yusuf and Zuleikha* by Taşlıcalı Yahya Bey, which served as the primary source for this doctoral thesis. Although this masnavi was produced during the Ottoman Turkish period, it is noteworthy that it also contains orthographic features characteristic of Old Anatolian Turkish.

Keywords: Taşlıcalı Yahya Bey, Yusuf and Zuleikha, British Museum manuscript.

¹ Bu makale, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Programında hazırlanan *Taşlıcalı Yahya Bey'in Yûsuf ve Zelîhâ Adlı Mesnevisinin Üç Ayrı Nüshasının Karşılaştırmalı İncelenmesi (İnceleme- Metin- Dizin-Tıpkıbasım)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Tevrat ve İncil’de de yer alan Yusuf kıssası, Kur’an-ı Kerim’de “ahsenü’l- kisas”(kıssaların en güzeli) olarak tavsif edilip müstakıl bir surede anlatılmıştır.Kur’an-ı Kerim’de yer alması ve ihtiva ettiği unsurlar bakımından kıssa; eski Türk edebiyatında XIII. yüzyıldan itibaren şairler arasında oldukça rağbet görmüş, XIX. yüzyıla kadar birçok manzum ve mensur esere konu olmuştur(Kavcar, 1968-1969 :157-172). Yusuf kıssası, edebiyat alanında yazılmaya başlandığında konunun işlenişi açısından iki kol oluşmuştur: Firdevsi ve Molla Cami kolu. Firdevsi kolu, dinî unsurlarla karışık olarak beşerî tabiatı da işlerken Cami kolu hikâyeyi tasavvufi açıdan ele almıştır. Eser dinî bir zihniyetle yazıldığı için tefsiri aynen takip eden Firdevsi’nin hikâyesi Kitab-ı Mukaddes’e daha yakındır. Cami’nin eseri çok şairanedir ve başından sonuna kadar hicranlı bir sevda hikâyesi anlatılır(Bozağaoğlu, 1930, nu. 754).

Farklı milletten şair ve yazarlar tarafından birçok manzum ve mensur esere konu edilen bu aşk hikâyesi, Batıda da ilgiyle okunmuş; güzel sanatların resim, heykel vb. kollarına esin kaynağı olmuştur(Dolu, 1952: 89-93). Renan’ın şu cümlesi hikâyenin Batı’daki tesirini ortaya koyması bakımından önemlidir: “Değil sadece en eski belki bu ana kadar hiç eskimemiş roman.”(Ertaylan, 1948: 211).

Kaynaklarda bu kıssanın ilk kez Fars edebiyatında Firdevsi-i Tusi (ö. 1021-1025?) tarafından şiirleştirildiği belirtilmektedir(Ertaylan, 1948 : 211). Firdevsi’ye ait olduğu düşünülen *Yûsuf ve Zelîhâ* mesnevisi Cami’nin *Heft Evreng*’inde yer alan *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesneviden önce yazılmış en eski ve en meşhur mesnevidir. Ancak mesnevinin müellifi hakkında ihtilaf vardır. Helmut Ritter’in “Filhakika Şâhnâme ile Yûsuf u Zuleyhâ arasında üslup bakımından epey farklar vardır. Yûsuf ve Zulayhâ her hâlde Şâhnâme’den az kıymetlidir, tahkiye tarzı o kadar kuvvetli değildir. Şâhnâme’den fazla arapça kelimeler ihtiva etmesi Kur’an’daki bir kıssanın hikâyesinden ileri gelmiş olabilir. Fakat her iki eserde birkaç beyit yüksek sesle okunursa dâhilî âhenkte bir fark olduğu hissedilir... Eğer bu eser Firdevsi’nin ise Firdevsi’nin birbirinden çok farklı iki üslubu vardır veya şairinin, mesnevinin Firdevsi’ye isnat edilmesi için sahtekârlık yapmış olduğunu kabul etmek lazımdır.” şeklindeki değerlendirmesi ihtilafın nedenini ortaya koymaktadır(Ritter, 1964:643-649; Hayyampur, 1945:20-58).

Türk edebiyatında XIII. yy.dan XIX. yy.a kadar *Yûsuf ve Zelîhâ* hikâyesi, manzum ve mensur olarak işlenmiştir. Agâh Sırrı Levend’e göre bu dönemde 33 şair *Yûsuf ve Zelîhâ* hikâyesi

yazmıştır(Levend, 1967-1968: 98-99). XIII. yy.dan itibaren Anadolu sahasında yazılmış *Yûsuf ve Zelîhâ* hikâyeleri arasında en çok bilinenleri Şeyyad Hamza'nın *Yûsuf u Zelîhâ*'sı, Süli Fakih'in *Yûsuf u Zelîhâ* 'sı ve Erzurumlu Darir'in *Kıssa-i Yûsuf*'udur. Ayrıca Dur Bik adlı Çağatay şairinin bu lehçede meydana getirmiş olduğu bir *Yûsuf u Zelîhâ* da mevcuttur. Eser, Sultan Hüseyin Baykara zamanında Belh şehri muhasarası sırasında Farsça mensur bir eserin tercümesi yapılarak oluşturulmuştur(Dolu, 2012 : 52-58). Bu hikâye bizde XIV. yüzyıldan sonra çok ilgi görmüş, özellikle Hamdullah Hamdi, Kemal Paşazade ve bu çalışmada British Museum nüshasına yer verdiğimiz Taşlıcalı Yahya'nın *Yûsuf u Zelîhâ*ları en çok tanınan ve bu alanın birer şaheseri kabul edilen eserleri olmuştur. Hamdullah Hamdi'nin eseri gerek dil ve üslup, gerek nazım tekniği bakımından o zamana kadar bu konuda yazılmış mesnevilerin en güzeli olarak değerlendirilmiştir(Köprülü, 1989: 629).

Türk edebiyatında bu kıssayı ilk işleyen Ali'dir. Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'u 12'li hece ölçüsüyle ve dörtlük nazım birimiyle yazılmıştır. Köprülü'ye göre *Kıssa-i Yûsuf* hikmet tarzındadır ve eserin müellifi Ali, bir Yesevi takipçisidir. Eser, Doğu ve Batı Türkçesi özelliklerini aksettiren karışık dilli bir eserdir(Köprülü, 1980 : 235). *Kıssa-i Yûsuf*'un müellifi Ali'nin hayatı hakkında bilgi yoktur. Eserin nüshalarında telif tarihi olarak H. 630 (M. 1233) ve H. 609 (M.1212) tarihleri yer almaktadır(Cin, 2011:60). Eserin farklı şivelere ait dil unsuru taşıması hangi sahaya ait olduğuyla ilgili tereddütler doğurmuştur(Özkan, 1995:114).

Farklı coğrafyaların edebiyatında oldukça rağbet gören *Yûsuf ve Zelîhâ* hikâyesi Taşlıcalı Yahya Bey tarafından da işlenmiştir. Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-Şuarâ*'da yer verdiği “Bir zemân dahı hacca gidüp diyâr-ı Arab u Şam u Haleb'de ve vatan-ı aslî hazret-i Yûsuf aleyhi's-selâm ki vilâyet-i Kenan'dur ve hâlâ Safed dimekle marûf-ı halk-ı cihândur, bu hıdmetle anda olup ol takrîb ile *Yûsuf u Züleyhâ* nazm itmişdür.” ifadelerinden Yahya Bey'in kıssayı hac ziyareti sonrasında kaleme aldığı çıkarılabilir ancak kesin bir tarih vermek doğru olmayacaktır(Kılıç, 2018 : 288). Mehmet Çavuşoğlu, eserin kaleme alınma fikrinin Yahya Bey'de Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi (1516-1517) sırasında oluşmuş olabileceğini belirtir(Çavuşoğlu, 1986 : 346). *Yûsuf ve Zelîhâ*, Yahya Bey'in hamsesinde yer alan diğer mesneviler gibi Kanuni Sultan Süleyman'a ithaf edilmiştir.

1. British Museum Nüshasının Tanıtımı

Yahyâ Efendi Khamsah başlığı ile tanıtım yapılan nüsha fotokopisi 1971/132 kayıt numarası ile Türkiyat Enstitüsünde, mikrofilmi 01916 koleksiyon ve 656046 bibkiyografik kayıt numarası ile Süleymaniye Kütüphanesi mikrofilm koleksiyonunda kayıtlıdır. İstanbul Üniversitesi Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm ve Fotokopi Servisinden elde edilmiş olup nüshanın tanıtım sayfasında Mayıs 1971 tarihi yer almaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Arşiv numarası 1916'dır. Talik hatla yazılmış nüshanın varak sayısı 142'dir. Her sayfa çift sütun ve 19 satırdan oluşmaktadır. Tanıtım sayfasından sonraki ilk varığın sol boşluğunda Arapça 89 (٨٩) numarası yer almaktadır. Sonraki varaklarda 89'dan geriye doğru varak numaralandırması devam etmiş, 3272. beyitle biten sayfaya Arapça 01 (٠١) numarası verilmiştir. 3273. beyitle başlayan varak Arapça 100 (١٠٠) olmak üzere 100'den geriye numaralandırma yapılmış, son beytin yer aldığı varığa 49 (٤٩) numarası verilmiştir. Yazı şekillerinden bu varak numaralarının sonradan eklenmiş olabileceği düşünülmektedir. Eserin, Taşlıcalı Yahya'nın hamsesinde yer alan bir mesnevi olması hasebiyle numaralandırmaların hamsenin diğer mesnevilerinin de dâhil edilerek yapıldığını söylemek uygun olacaktır. Nüsha incelemesinde bu numaralar değil tarafımızdan yapılan beyit numaralandırması dikkate alınmıştır. Bazı sayfalar sehven fazladan eklenmiştir. Sehven fazladan eklenen nüshaların üzerine "Bu sayfa önceki sayfanın aynıdır." ibaresi tarafımızdan düşülmüştür. Nüshanın başında başlık ya da besmele yoktur ancak diğer bölümlere muhtevaya uygun başlıklarla verilmiştir. Fotokopi olmasından dolayı bazı başlıklar siliktir. Aruzun *Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün* kalıbıyla yazılmış olan mesnevinin British Mueseum nüshası 5154 beyittir.

2. British Museum Nüshasının Muhtevası

Mesnevinin *giriş* bölümü sırasıyla münacat, Allah'ın kudret ve azametine övgü, naat, miraç, zamanın halifesi olarak tavsif edilen Kanuni Sultan Süleyman'a methiyeden oluşmaktadır. Sonrasında *sebeb-i telif* bölümü gelir. Aşk ve muhabbetin faziletinin anlatıldığı 31 beyitten sonra *matla-i dastan* başlığı ile asıl konuya girilir. *Hâtimetü'l-Kitâb* kısmında, bu şiiri ömrünün sonlarında bir son olarak yazdığını belirtir.

İlāhî 'ayn-ı 'ışkum rûşen eyle

Murādum Yûsufina revzen eyle (1.beyit)

Ganî kıl genc-i 'ışkuñla fakîri

Sevindürsün beni şevküñ beşîri (2.beyit)

beyitleriyle münacata giriş yapan Yahya Bey, fâni güzelliklere bağlanmak istemediğini söyler. Hz. Yakup gibi âşıkların piri olmak ister. Şair,

Hudâyâ nazmumu kıl dürr-i meknûn

Sözümü eyle Yûsuf gibi mevzûn (23.beyit)

mısralarıyla Allah'tan şiirini Yusuf gibi güzel ve insanların faydalanacağı zengin bir hazine kılması ilticasında bulunur. Sonraki beyitlerde her beytini, Külbe-i Ahzan'a dönüştürmesi için yalvarır. Öyle ki Yusuf sevdalısı kim varsa okudukça Yakup gibi ağlasın, Yusuf hasretinden inlesin. Hakk'a hâlini arz eder. Günahları çok, ibadetleri yok denecek kadar azdır. Kudret ve azametiyle her şeye kadir olan Allah'ın rahmetine sığınır. Gafletten kurtularak hakiki aşk yolunda mertebeler elde etmek muradındadır. Yahya Bey günahlar denizinde boğuluyor olsa da peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa yüzü suyu hürmetine bağışlanmak ister ve bölümü,

Ne deñlü gark isem bahr-i haţāya

Bağışla āb-ı rûy-ı Muştafāya (60.beyit),

dua beyti ile bitirir.

Kudret ü 'Azamet ü Celâl ü 'İzzet ü Hikmet-i Hudâ-yı Zü'l-celâlden Denizden Katra Güneşden Zerre Beyan ve Ayan Olunur başlığı ile verilen bölümde Yahya Bey, dünyayı yoktan var eden kudretin ne büyük kudret olduğunu belirtir. Allah'ın sıfatının yansıması olan tüm güzellikleri görebilmek için saf ve mücella gözler gerekmektedir. Yaratılmış her şey Allah'a giden yolda kulun önüne konmuş bir engel, bir perdedir. Her engelin geçilip her perdenin aralanması şarttır. İnsan aklının Allah'ı tam manasıyla bilemeyeceği gerçeğini,

Ne bilsün hâdiş olanlar kadîmi

O bâğa varamaz 'akluñ nesîmi(73.beyit)

beytiyle verir. Fâni cihanın baki Allah katında zerrece bir değerinin olmadığını söyler. Şair, bir avuç toprağı ruh ile insana dönüştüren Allah'ın, kendine ulaşma yolunda tekâmül basamaklarını aşan ve insan-ı kâmil mertebesine gelenlerin her türlü sıkıntılarını gidereceğini müjdeledikten sonra,

Hudâyâ cân gözin eyle Hudâ-bîñ

Bi-nûr-ı pāk-i Sulţāni 'n-Nebiyyîñ (121. beyit)

beyti ile naat bölümüne geçer.

Naat-i Seyyidü's-Sâdât ve Senedü'l-Mevcûdât başlığı ile verilen bu bölümde peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa,

Şufûf-ı enbiyānuñ muḳtedāsı

Şunûf-ı evliyānuñ pīşvāsı (123. beyit),

beytiyle enbiyanın muktedası, evliyanın önderi olarak tavsif edilir. O, en mükemmel insandır. Âlemin yaratılış sebebidir. Her şey onun nurundan yaratılmıştır. Kur'an ile insanları aydınlatır. Kimsesizleri ve çaresizleri esirger, korur, kollar. Onun şefaati, sosyal hayatı tanzimi, küfrü ortadan kaldırması ve mucizeleri övgüyle anılır.

Mi'râc-ı Efdalü'l-Mahlukât ve Ekmelü'l-Mevcûdâtdur başlığı taşıyan miraciyye bölümünde beşerin aşk ile Allah'a ulaşacağı söylenir. Bu bölümde sırasıyla Miraç Gecesi, Cebrail'in Burak ile Hz. Muhammed'in yanına gelmesi, Hz. Muhammed'in Burak'a binerek gök menzillerine yükselmesi, Hz. Muhammed'in Mescid-i Aksa'da enbiyaya ve evliyaya imam olması, gökyüzü sakinlerinin heyecanı, Hz. Muhammed'in Sidre'yi geçerek Allah'a kavuşması, alçak gönüllülük göstererek tekrar yere inmesi ve sahabelerine miracı anlatarak onları sevindirmesi konuları yer almaktadır. Şair *miraciyye* bölümünü,

Yüzi şuyına ol fahr-i cihānuñ

Yüzine urma nokşānını anuñ(228. beyit)

Günāhın 'afv idüp suçın bağışla

Saňa ne lâyıķ ise anı işle (229. beyit)

duasıyla tamamlar.

Halifetü'z-Zamân Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin Vasfıdur başlıklı bölümde Yahya Bey, Kanuni Sultan Süleyman Han'ın cömertlikte ve cesaretle Hz. Ali gibi olduğunu söyler. Adil bir hükümdardır. Onun adaleti zulmün adını bile yok etmiştir.

Cihān mülkin açar gün gibi her gāh

Seferden hālī olmaz nitekim māh (243.beyit)

beytinde belirtildiği üzere seferden sefer koşar. Her zaman galip gelir. Padişahın güç ve otoritesini temsil eden ak, alaca, kızıl ve yeşil sancakları tasvir edilir ve ifade ettiği manalar üzerinde durulur. Onun ak sancağı yerden göğe kadar uzanan bir nurdur. Alaca sancak; aşıkların başı, asumana değmiş komutanıdır. Kızıl sancak, gazalarda fetih suresini okuyan bir hafızdır. Yeşil sancak gönüllere sürur veren Muhammed Mustafa'nın yeşil sancağıdır.

Sebeb-i Telif bölümünde Yahya Bey, mesneviyi yazma sebebini açıklar. Genç yaşta aşka düşerek perişan olduğunu, teselli bulma ümidiyle memleketini terk ederek Şam'a gittiğini ve oradan Ken'an yolunu tutup bir yıl orada kaldığını,

Çü itdüm Şāmdan Ken'ānı menzil

Mekānum Beyt-i Ahzān oldı bir yıl (287.beyit)

beytiyle aktarır. Kendisini zaman zaman Yakup peygamberin yerine koyan Yahya Bey, Yusuf'un özlemine dayanamayarak Mısır'a gider. Yusuf'u hatırlatan bu güzel belde, mesneviyi yazmasına vesile olur. Aşk ve muhabbetin faziletinin anlatıldığı bölümde her şeyin aşk ile var olduğu ve ayakta durduğu, tüm varlıkları Allah'a kavuşma aşkının kuşattığı üzerinde durulur. Sadece kendi fenasından geçip beka yolculuğuna pervaz vuranlar Allah'a giden yolları görebilecektir. Allah'la dost olabilmek için de aşkın incelikleri üzerine düşünmek gerekir. İnsanı manen aydınlatan, gizliden gizliye etkisi altına alarak yüce âlemlere ulaştıran aşktır. Ham kişiyi olgunlaştıran aşk, onu dünya endişelerinden azade kılar.

Matla-i Dâstân başlığını taşıyan asıl hikâyeye şair,

Bilenler 'âşık u ma'şûk hâlin

Bu yüzden keşfider ma'nā cemālin (357. beyit)

beytiyle başlar. Sonrasında Hz. Âdem'in yaratılması, kendisine izzet ve keramet verilmesi aktarılır. Âdem'in evlatlarından Allah'ın emirlerini diğer kullara bildiren nebiler dünyaya gelmiştir. Peygamberlik nuru zamanla halilullah Hz. İbrahim'e kadar ulaşır:

Nübüvvet nûrınıñ fażl u kemāli

Halîlu'llāha itdi intikāli (362. beyit)

Hz. İbrahim'in oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak,

Açıldı iki gonca gülşeninden

Gülistān-ı Halîl oldu müzeyyen (363. beyit)

beytiyle halilullahın gülistanında açılan iki gonca gül olarak tasvir edilir. Hz. İsmail kardeşlerinden uzaklara, Kâbe diyarına göçer, buraları sever ve yerleşir. Hz. İshak, ömrünün son deminde oğullarından hangisinin İs hangisinin Yakup olduğunu dahi fark edememektedir. Oğlu İs'i daha çok sever, yanına çağırır ve canının ceylan eti kebabı çektiğini, Yakup'un haberi olmadan getirirse kendisine peygamber duası edeceğini söyler. Anne, durumdan haberdar olur ve daha çok sevdiği oğlu Yakup'un bu duayı alması için

Yüri var sen getür büryānı fî'l-hāl

Risālet saña olsun dirseñ irsāl (389.beyit)

diyerek Yakup'u gönderir. Yakup Hz. İshak'ın istediği kebabı getirir ve ikram eder. Yakup'un kebabını yiyen Hz. İshak, nübüvvet için Allah'a dua eder, duası kabul olur. Bir zaman sonra İs elinde kebab ile gelir ve Hz. İshak'a ikram eder. Hz. İshak yapılan hileişeriyeyi fark eder. Oğlu İs'in neslinin Rum'a, Şam'a ve ardından tüm âleme hâkim cihandar bir nesil olması için dua eder.

Anuñ neslinden oldı Āl-i 'Osmān

Cihānuñ hākimü'l-vaḳtidür el'ān (408. beyit)

beyti Hz. İshak'ın duasının bereketini göstermektedir. Hz. Yakup, İs'in kendisine düşmanlık etmesinden çekindiği için babası Hz. İshak'ın tavsiyesiyle Şam'a göç eder. Bir müddet burada kalan Hz. Yakup, sonrasında Kenan diyarına yerleşir.

Mesnevinin bu bölümünde Yusuf'un annesinin vefatı, bakımının İnas tarafından üstlenilmesi, Hz. Yakup'un Yusuf'u geri almak istediği zaman İnas'ın vermek istememesi, kemer hilesi tertip etmesi ve İnas'ın ölümünden sonra Yusuf'un Hz. Yakup tarafından alınmasına yer verilir. Yusuf rüya görür ve babasıyla paylaşır. Hz. Yakup, Yusuf'a peygamberlik verileceğini anlar, onu çok sever. Yakup'un Yusuf'a olan muhabbeti baba bir kardeşlerde kıskançlığa sebep olur. Yusuf'tan kurtulma planı yaparlar. Babalarından Yusuf'la birlikte oynamak için izin isterler. Hz. Yakup izin vermek istemese de ısrarlara dayanamaz ve nihayetinde razı olur. Kardeşleri oynamak bahanesi ile götürdükleri Yusuf'u tartaklar, öldürmek isterler. İçlerinden birisi vicdana gelip bir kuyuya atılmasının uygun olacağını söyler ve kuyuya atarlar. Babalarına ulaştırmak üzere Yusuf'un üzerinden çıkardıkları gömleğe kan sürerler, Hz. Yakup'a getirirler. Kardeşimizi kurt yedi, derler. Hz. Yakup onlara inanmaz, çok sevdiği oğlunun iftirakına dayanamaz, ağlamaktan gözleri kör olur. Yusuf, atıldığı kuyunun yakınından geçmekte olan bir kervan tarafından bulunur ve kuyudan çıkarılır. Ettikleri zulümden pişman olan kardeşleri Yusuf'u almak için gelirler. Yusuf kervandaki Malik tarafından köle olarak satın alınır. Kervan Mısır'a yönelir. Yusuf, yol üstünde çok sevdiği annesinin mezarına rastlar. Mezara kapanır, gözyaşı döker. Bu sırada kervan yola devam etmektedir. Arkada kalır. Kervanda olmadığı fark edilince kölelerden biri onu bulur, döver ve kötü

sözler söyler, küfürler eder. Canı yanan Yusuf, ağlar ve beddua eder. Duası kabul olur. Kölenin eli o an kaskatı kesilir. Olay şu beyitlerle aktarılır:

Dehânından çıkınca beddu 'āsı

İrişdi beddu 'āsınuñ belāsi (1292. beyit)

Elini dest-i miḥnet baña şındı

Ḳolum gūyā ki şınmış şāḥa döndi (1293. beyit)

Ḳurıdı ellerüm şındı kanadum

Yoluma geldi seylāb-ı fesādum (1294. beyit)

Kervan Mısır'a varır. Kervandan önce Yusuf'un cemali Mısır'a ulaşmıştır. Bütün Mısır kendisini istikbale çıkar. Zeliha da istikbale çıkan Mısırlıların içindedir.

İkinci *Matla-ı Dâstân* başlığı altında şair, Zeliha'nın hikâyesine geçer. Hatem-i Tay kadar cömert ve adil mağrip diyarının sultanının dünyalar güzeli bir kızı vardır. Bu güzellik şu beyitlerle tasvir edilmektedir:

Aña virmişdi Ḥaḳ bir ḥūb duḡter

Melek-manzar perî-peyker kamer-fer (1465. beyit)

Ṭoḡup maḡribde ol şems-i kıyāmet

Cihāna şaldı mihrinden ḥarāret (1466. beyit)

Nesebde gün gibi a 'lā vü evlā

Ḥasebde bî-naẓîr adı Zelîḥā (1467. beyit)

Zeliha rüyasında mana âleminde Yusuf'u görür, cemaline âşık olur. Onun muhabbetiyle yanar tutuşur. Dolaştığı her yerde düşünde gördüğü bu güzelliğin izini sürer. Arayış kendini perişan eder. Şu beyitlerle yalvarır:

Eyā ḥüsn ilinüñ tāze civānı

Eyā dil mülkinüñ genc-i nihām (1606. beyit)

Ne şehriñ māhısın bildür beyān it

Ne burcuñ āfitābısın 'ayān it (1607. beyit)

Kimüñ yārı kimüñ cānānısın sen

Kimüñ şāhı kimüñ sulṭānısın sen (1609. Beyit)

Aradan yıllar geçer, Zeliha Mısır azizi ile evlidir. Kervandaki ünü diyarları aşmış gül cemalin, rüyasında gördüğü dil mülkünün gizli hazinesi Yusuf olduğunu anlar. Müşterisi çok olan Yusuf'u Zeliha'nın ısrarları üzerine Mısır azizi satın alır. Böylelikle rüyasında gördüğü güzellikle vuslata kapı aralanmıştır.

Zeliha, muradına ermek için planlar yapmaktadır. Dadısı ile istişare edip yedi hane inşa ettirir. Haneler birbirine geçmiş vaziyettedir, her taraf aynalarla donatılır. Yusuf'un her yerde Zeliha'yı görmesi ve ona meyletmesi amaçlanır. Yusuf'u davet eder, kendisine kurulan tuzağı fark eden

Yusuf iç içe geçmiş hanelerin her birisinin kapısını aralayarak kaçıp kurtulmaya çalışır. Son kapıda Zeliha Yusuf'u gömleğinden yakalar. Çekince gömlek yırtılır. Bu hâl üzereyken aziz olanları görür. Suçüstü yakalanan ve muradına eremeyen Zeliha, Yusuf'a iftira atar. Yusuf suçsuz olduğunu anlatmaya çalışsa da Zeliha inkar ederek azizi istediğine inandırır, onu ikna eder.

Yaşanan bu hadise çabuk duyulur ve yayılır. Hiçbir Mısırlı, Yusuf'un suçlu olduğuna inanmaz, kadınlar Zeliha'yı suçlu görür ve ayıplar. Ayıplamalardan ve söylentilerden kurtulmak isteyen Zeliha, azize Yusuf'u zindana atmasını söyler, Yusuf zindana atılır. Yusuf zindandayken Zeliha üzüntüsünden perişan olmuştur. Zeliha'nın dillere destan güzelliği büsbütün yiter. Ağlamaktan iki gözü kan çanağına döner. Şair Zeliha'nın bu hâlini,

Kara çeşmi kızardı kana döndi

Şanasın iki lāle şuya kondı (4101. beyit)

Harāmı gözleri kan-ıla tıldı

Bakışlar haylı mazlûmâne oldı (4106. beyit)

Taraldı gonca-veş kalb-i hazîni

Ziyāde oldı bülbül-veş enîni (4111. beyit)

Gözine perde oldı eşk-i hicrân

Giceyle gündüzini kıldı yeksân (4115. beyit)

beyitleriyle tasvir eder. Zeliha, zaman zaman gecenin karanlığında gizlice zindana gidip fark ettirmeden Yusuf'u seyreder. Yusuf ise zindanda arkadaşlarıyla ilgilenmekte, onlara bilgi ve

görgüsüyle ihsanda bulunmaktadır. Zindan, onun gelişiyle gülistana dönmüştür. Oradakilerin dertlerine çare olur, üzüntülerini giderir. Rüyalarını tabir, müşkilleri halleder. Sultanın zindandaki iki kölesinin de rüyalarını tabir etmiş, olaylar bu tabire uygun olarak gerçekleşmiştir. Bir gün Mısır sultanı korkulu bir rüya görür. Rüyayı yorumlatmak ister, muabbirler saçma bir rüya olduğunu söyleyerek yoruma hacet olmadığını belirtse de sultan ısrar eder. Rüyayı tabir edecek kimse bulamazlar. Bu esnada Yusuf'a zindanda arkadaşlık etmiş kölelerden hayatta kalanı Yusuf'u hatırlar, onun bu rüyayı yorumlayacağını inandığı için sultanı Yusuf'a götürür. Sultan, rüyasını yorumlamasını ister. Yusuf, bollukla geçecek yedi yılı kıtlığın hüküm süreceği yedi yılın takip edeceğini, bolluk zamanı tedbir alınması gerektiğini söyleyerek rüyayı tabir eder. Tabiri beğenen sultan, Yusuf'u zindandan çıkarır. Tabirde belirtildiği üzere yedi yıl bolluk, yedi yıl kıtlık yaşanır. Azizin ölümüyle Yusuf, Mısır'a sultan olur. Yusuf'un sevk ve idaresiyle bu dönem atlatılır. Yusuf'un tedbiri sayesinde halk ferahlık, bolluk içinde günler geçirir. Hz. Yakup, kıtlık yıllarında bütün Mısırlılara yardım eden Mısır sultanına oğullarını yardım için gönderir. Kardeşlerini tanıyan Yusuf, ana bir kardeşi Bünyamin'in aralarında olmadığını fark eder. Az bir zahireyle kardeşlerini geri gönderir. Diğer kardeşlerini de getirmeleri koşuluyla daha çok zahire vereceğini söyler. Sonraki seferde Yusuf, yardım için gelen kardeşlerini ve Bünyamin'i karşılar. Onlara izzet ve ikramda bulunur. Bir hile tertip edip Bünyamin'i alıkoyar. Diğer kardeşleri yalvarsa da Bünyamin'i bırakmaz. Sultan'dan aldıkları yardımlarla babalarına dönen kardeşler durumu Hz. Yakup'a arz ederler. Hz. Yakup çok üzülür, sultana mektup yazar, oğlunu affetmesini söyler. Oğulları mektubu sultana getirirler. Mektup okunur. Yusuf'un kardeşleri olduğu anlaşılır. Yusuf, ağlamaktan gözleri âmâ olan babalarının gözünün açılması için gömleğini çıkarır ve kardeşlerine verir.

Diğer yandan Zeliha, Yusuf'a kavuşmak muradındadır. Putlarına yalvarıp yakarır ancak Yusuf'tan kendine hiçbir meyil yoktur. Yüzünü dönüp bakmaz. Bunun üzerine bütün putları kırar, iman eder. Bütün ihtiyaçları gideren Allah, duasını kabul eder. Yusuf'a kavuşur. Yusuf'un duasının bereketiyle acuze iken cennet ehli gibi gençleşir. Nikahları gökte kıyılır. Zeliha'nın vuslatı şu beyitlerle aktarılır:

Cihānda var mı bundan özge lezzāt

Cemāl ıssı olasın hemçü mir'ât (4537. beyit)

İresin 'âşık iken vaşl-ı yāra

Bulasın bir oñulmaz derde çāre (4538. beyit)

Hâtimetü'l-Kitâb başlığını taşıyan son bölümde Yahya Bey, bu şiir kitabının ömür baharının şitaya erdiği bir demde - ömrünün son zamanlarında- yazıldığını, ehlibasiretin bu kitaptan faydalanabileceğini, cahillerin bu kitabı anlamasının mümkün olmayacağını söyler. Kitabı dikkatlice okuyanın kitap sahibiyle sohbet edeceğini belirtir:

Bu te'lîf-i latîf ü dürr-i ma'nā

Hayāl-i hāşum oldı ekşeriyyā (5144)

Yakışmaz terceme bu dāstāna

Öli halvāsını almam dehāna (5145) ,

beyitleriyle mesnevinin kendisinin özgün bir ürünü olduğunu, tercüme olmadığını vurgular. Sonraki beyitlerde kural bilmeyen ve yanlış yazan hattattan şikâyet ederken doğru yazan hattata dua eder. Eserin okuyandan ve dinleyenden kendisine bir dua olması temennisiyle mesneviyi bitirir. Eserde 111 başlık yer almaktadır.

3. Sonuç

Taşlıcalı Yahya Bey'in kıssa-i Yusuf yazma geleneğine uyarak XVI. yy.da kaleme al-

dığı *Yûsuf ve Zelîhâ* mesnevisinin yurt içinde on bir, yurt dışında on yazma nüshası bulunmaktadır. Bu yazma nüshalardan biri de British Museum nüshasıdır. Bu çalışmada şekil ve içerik açısından tanıtımına yer verilen British Museum nüshasının diğer yazma nüshalarla kıyaslandığında tama yakın olduğu görülmektedir. Nüshanın ilk varağında besmele ve başlık yer almamaktadır. Unutulduğunu düşünmek mümkün olsa da mesnevinin şairin hamsesinden bir parça oluşu bu şekilde bir tercih yapıldığı ihtimalini düşündürmektedir. Osmanlı Türkçesi Dönemi ürünü olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesi Dönemi ses ve şekil özellikleri taşıyan *Yûsuf ve Zelîhâ*, Taşlıcalı Yahya Bey tarafından bizzat kıssanın yaşandığı beldenin gezilip görülmesi ve kısa bir müddet oralarda yaşanması sonucu yazılmıştır. Bu yönüyle özgün, gerçekçi bir eserdir. Şair, mesnevinin son beytinde eserinin tercüme olmadığını vurgular. Mesnevinin özellikle bölüm başlıkları ve bazı beyitlerinde Taşlıcalı Yahya Bey'in yer yer sanatlı söyleyişleri göze çarpsa da genel olarak diğer eserlerindeki sade ve akıcı üslubu kendini göstermektedir. Yahya Bey, mesnevide atasözleri, deyimler ve halk ağzına yakın söyleyişlere de yer vererek kıssanın kolay okunmasının yanında kolayca anlaşılmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

AYAN, Hüseyin, 1972. “Hamdullah Hamdi'nin Yusuf u Züleyhâ Mesnevisindeki Gazeller”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5, s. 31-32.

BOZAĞAOĞLU, Ahmet Ziya, 1930. *Yûsuf ve Zelîhâ*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü nu. 734, İstanbul.

CİN, Ali, 2011. *Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi: Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 60.

ÇAĞATAY, Saadet, 1977. *Türk Lehçeleri Örnekleri*, Ankara, s. VII.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, 1986. “Yahyâ Bey”, *İslam Ansiklopedisi, C 13, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları*, İstanbul, s. 343.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, 1979. *Yahyâ Bey, Yûsuf ve Zelihâ Tenkidli Basımı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

ÇELEBİ, Asaf Halet, 2002. *Molla Cami*, Hece Yayınları, İstanbul.

DEMİRCİ, Ümit Özgür- Şenol Korkmaz (haz.), 2008. *Şeyyad Hamza Yûsuf u Zelihâ Destân-ı Yûsuf Aleyhi's-selam ve Hâza Ahsenü'l- Kasasi'l-Mübarek*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

DEMİREL, Mustafa, 1983. *Kemal Paşazâde-Yûsuf u Züleyha*, Kültür Bakanlığı, Ankara.

DİLÇİN, Dehri, 1946. *Şeyyad Hamza Yusuf ve Zeliha*, Kliseşecilik ve Matbaacılık T.A.Ş. İstanbul.

DOLU, Halide Cemil, 1952. *Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s. 216.

DOLU, Halide Cemil, 2012. “Sultan Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Manzum Bir Yûsuf Hikayesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 5(5), s. 52-58.

ERCİLİSUN, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları Ankara, s. 457-458.

ERTAYLAN, İsmail Hikmet, 1948. “Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyha”, *TDED*, İstanbul, s. 21.

HAYYAMPUR, Abdurresul Tahbazzade, 1945. *Türk ve İran Edebiyatındaki Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri*, Doktora Tezi, İstanbul, 1945, s. 20-58.

KARAHAN, Leyla, 1994. *Erzurumlu Darîr, Kısas-i Yûsuf, Yusuf u Züleyha*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KAVCAR, Cahit, 1968-1969. “Hamdullah Hamdi’nin Yusuf u Züleyhâsı”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, Ankara s.157- 172.

KAVRUK, Hasan, 1998. *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul.

KILIÇ, Filiz, 2018. *Âşık Çelebi Meşâ’irü ’ş-Şu’arâ*, Kültür Eserleri Dizisi-587, Ankara, s. 286-288.

KIRCA, Celal, 1989. “Ahsenü’l-kasas”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. II, s.178, İstanbul.

KONCU, Hanife, 2007. “Yûsuf ve Züleyhâ Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, V/10, İstanbul, s. 617-630.

KONCU, Hanife, 2013. “Yûsuf ve Züleyhâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul, s. 38-40.

KORKMAZ, Zeynep, 1968. “Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevîsinin Tanınmayan Bir Yazması ve Eserin Yazarı”, *TDE.*, III/1, s. 7-48.

KORKMAZ, Zeynep, 1973. *Marzubân-nâme Tercümesi*, Ankara, s.100.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, 1980. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 235.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, 1989. *Edebiyat Araştırmaları 2*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 629.

KURT, Yaşar, 2005. *Hız. Yusuf'un Tarihsel Hayatı: Mukayese ve Değerlendirme*, Araştırma Yayınları, Ankara.

KÜLTÜRAL, Zuhâl, 2009 . “Şerifi'nin Yûsuf u Zelfîhâ Hikâyesi ve Dil Özellikleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7*, s. 424- 437.

LEVEND, Agâh Sırrı, 1967-1968. “Divan Edebiyatında Hikâye”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, 1967-1968, s. 98-99.

MANSUROĞLU, Mecdut, 1958. *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul, s.71.

MANSUROĞLU, Mecdut, 1998. “Eski Osmanlıca Tarihî Türk Şiveleri”, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Ankara, s. 254

MAZIOĞLU, Hasibe, 2003. “Yûsuf u Züleyhâ Yazarı Sulu Fakîh’in Adı Sorunu”, *TDAY Belleten*, s. 169-176.

MERMER, Ahmet, 1988. “Yusuf ile Zeliha”, *TDEA, Dergah Yayınları*, C. VIII, İstanbul, s. 619

ONUR, Naci, 1991. *Yûsuf u Züleyhâ- Hamdi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÖZKAN, Mustafa, 1995. *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

RİTTER, Helmut, 1964. “Firdevsi”, *İslâm Ansiklopedisi, M. E. B. Yayınları, C. 4*, s. 643-649.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul, s.21.

TURAN, Selami- Kamile Çetin, 2010. “Bilâl Efendi’nin Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ’sının Tunus Nüshası Hazırlayanların Girişi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), s. 198-199.

YILDIZ, Osman, 2008. *Destan-ı Yûsuf*, Akçağ Yayınları, Ankara.

YİĞİT, İsmail, 2004. *Kur'ân-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, s. 306-355.